

Nr 868

Av herr **Dahlén m. fl.**, om ett miljövardspolitiskt program.

(Lika lydande med motion nr 482 i Andra kammaren)

1. Hotet mot miljön

Hur vi i dag behandlar våra naturliga miljöresurser blir i vissa delar avgörande för hur kommande generationers existens kommer att gestalta sig. Det finns alltså inga tvivel om vilken avgörande samhällsfråga miljövarden utgör.

De effekter en alltför snabb och kraftig exploatering av naturresurserna medför kan uppdelas i tre huvudgrupper: de estetisk-sociala, de naturkapitalminskande och de medicinska. Till de estetiska skadeverkningarna hör förluster av skönhetsvärden och uteblivna möjligheter till rekreation. För framtidens människor, som i ökad utsträckning kommer att bo i tätorter, måste möjligheterna till friluftsliv och vila i naturskön miljö tillmätas stor betydelse.

Naturkapital förstörs t. ex. genom grundvattensänkningar, som resulterar i minskad avkastning av skog och jordbruk. På flera håll är grundvattenproblemet redan mycket stort.

Vattenföroreningar genom tillförsel av organisk substans, närsalter och giftämnen blir allvarliga genom den övergödning av sjöar och vattendrag de förorsakar. Syrebristen i vattnet leder till fiskdöd och andra förändringar av flora och fauna som blir ekonomiskt påfrestande.

Halten av föroreningar i den luft som omger oss har ökat mycket kraftigt på senare år i samband med industrialisering och urbanisering. Under de senaste tio åren har energiförbrukningen nära nog fördubblats i Sverige, och ökningen tycks fortsätta i minst oförändrad takt. I större städer överskrids årligen de godtagbara halterna av sot och svaveldioxid.

Industrin svarar enbart i Sverige för ett årligt utsläpp på 300 000 ton svaveldioxid. Svavlet ger upphov till rost och annan söndervittring som årligen medför skador för mångmiljonbelopp på hus, broar, bilar m. m. Till detta kommer ytterligare en rad giftiga och frätande ämnen, som fluor, klor och kväve. Föroreningar förs vidare via luft och vind in över Sverige även från Europas stora industriområden.

Genom avgaser från motorfordon tillföres atmosfären en mängd kemiska ämnen som koloxid, kolväten, nitrösa gaser och blyföreningar. Vissa av ämnena har ren giftverkan, andra kan samverka och bidra till sjukdomar

i luftrör och andningsorgan, allergier, cancer eller lindrigare åkommor som huvudvärk och trötthet. Även biociderna, vilkas uppgift är att öka produktionen, kan i många fall få klart negativa verkningar genom förgiftning av födoämnen. Oljeskador på grundvatten och kustområden är andra allvarliga hot mot en god miljö.

Medicinska skador uppstår genom att vi inandas nedsmutsad luft eller förtär livsmedel och vatten som innehåller giftämnen av olika koncentrationsgrad. Var för sig kan de, utan att vara direkt farliga, vara besvärande och verka nedsättande på allmäntillståndet. Kombinationseffekter är mera svåröverskådliga och skrämmande. Bullerproblemen förorsakar irritation och psykiska besvär med betydande återverkningar i form av nedsatt arbetsförmåga och psykisk ohälsa.

Miljöförstöring är ingen ny företeelse. Grundvattensänkning, skogsskövling och erosion har förekommit under århundraden. Det finns historiska exempel på kulturer som blomstrat genom intensivt användande av naturtillgångar och som sedan när utnyttjandegraden blivit för hög stagnerat eller förtvinat. I dag har slitaget på miljön genom bl. a. modern industriproduktion och urbanisering fått en annan dimension. Gemensamma naturresurser som grundvatten, sjöar, vattendrag och luft används på ett sätt som inte sällan kan betraktas som rovdrift. Användningen av biocider och andra bekämpningsmedel ger ofta upphov till skador som blir långtidsverkande. Transportmedlens expansion påskyndar nedsmutsningen av vatten och luft.

Enligt vår uppfattning har samhället hittills inte inskridit med tillräcklig kraft mot den fortgående miljöförstöringen. De åtgärder som vidtagits har också i alltför många fall präglats av kortsiktiga bedömningar. Miljövården borde redan för länge sedan ha inpassats i ett långsiktigt program för hela riket och samhällslivet. Vi skisserar i denna motion några målsättningar och medel som bör ingå i ett miljövärdspolitiskt program.

2. Några mål för miljöpolitiken

a) *Boendemiljö, arbetsmiljö, trafikant- och fritidsmiljö* bör utformas så att primära fordringar på sundhet och trivsel uppfylles. Tekniken skall härvid vara ett verksamt medel och inte en allena styrande faktor. Den psykiska hälsans och den sociala anpassningens krav måste ges större tyngd än för närvarande vid miljöutformningen.

b) *Lokalisering av miljöpåverkande industrier* bör göras med hänsyn tagen till de följdverkningar som uppkommer. Samhället bör få företagen att i sina kalkyler räkna in miljöverkningar av alternativa lokaliseringar. Merkostnaden för en från driftsynpunkt sämre lokalisering kan utgöra ett mått på det annars så svårbedömda ekonomiska värdet av god miljö.

c) Riktlinjen för *användning av vatten* i kommuner och industrier bör vara att vattnet bör återlämnas till recipienten med en såvitt möjligt likvär-

dig reningsgrad. Motsvarande regel kan uppsättas även för *användning av luft* för industriell verksamhet och för bilarnas avgaser.

3. Några medel i miljöpolitiken

Samhället, dvs. stat och kommun, har flera olika medel till sitt förfogande för att påverka utvecklingen mot en bättre miljö. Kravet på de politiska instanserna bör vara att de handlar med nödvändig skyndsamhet och efter en plan som ger en rimlig avvägning mellan olika melodier.

a) *Välståndsmåttet*

Miljöfaktorer såsom tystnad, rent vatten, frisk luft, estetiska naturvärden måste också ingå i det vi kallar levnadsstandard och standardhöjning. Stat, kommuner och enskilda måste handla i medvetenhet om att dessa miljöfaktorer är nyttigheter som liksom varor och tjänster kan öka välfärden och även medverka till högre effektivitet i arbetslivet. Miljöförsämringar innebär kostnader för samhället i dess helhet, men dessa kostnader påverkar i dag endast i mycket begränsad utsträckning priser och prisrelationer på varumarknaden. Konsumenternas efterfrågan på varor och tjänster, vilkas produktion eller användning medför miljöförslitning, blir större än om full samhällsekonomisk kostnadstäckning funnits. Prissättningen på miljöfarliga produkter kan påverkas av bl. a. skatter och avgifter. En målsättning bör vara att dessa problem blir föremål för internationell samverkan.

b) *Forskning och utredning*

Till forskningens mest angelägna uppgifter hör att från medicinska och biologiska utgångspunkter fastställa normer och toleransvärden för olika sorters föroreningar och buller samt upprätta varningssystem som ger larm i tid för att man ska kunna sätta in motåtgärder. Sambandet mellan miljöfaktorer och sociala och ekonomiska förhållanden är andra forskningsområden som kräver ökade insatser. Forskning för t. ex. framställning av medel som kan ersätta biocider, metoder för utveckling av miljöskyddande processer och apparatur är områden där samhället t. ex. genom initiativ och utvecklingsarbete kan stimulera. Universitet och andra vetenskapliga institutioner bör i ökad grad engageras i miljöarbetet, t. ex. genom att utredningsuppdrag systematiskt läggs ut på lämpliga institutioner.

c) *Utbildning i miljötänkande*

Flera av de befattningshavare som bland sina arbetsuppgifter har att handlägga miljövårdsärenden har aldrig fått tillfälle att utbilda sig för denna uppgift. För dem bör snarast utbildning ordnas i form av fortbildningskurser, gärna i anslutning till någon universitetsinstitution. Förutom ren miljövårdsundervisning bör kurserna omfatta administrativa och organisa-

toriska frågor. För blivande samhällsplanerare bör det i ämnena sociologi, psykologi och socialmedicin upprättas särskilda kursplaner.

De som utbildas till företagsledare, främst ingenjörer och ekonomer, bör få utbildning i miljövärd. I arkitektutbildningen bör miljövärderna ges en mera framskjuten plats. Miljövärdutbildning bör också få ökat utrymme i grundskolan, exempelvis inom ramen för det fria valet, och i yrkesskolan. I denna undervisning bör understrykas varje människas ansvar för natur- och miljövärd.

d) Medinflytande på miljöutformningen

Allmänhetens tydliga intresse för miljöutformningen bör tillvaratas och göras konstruktivt. Olika former för opinionsyttringar bör prövas och utnyttjas redan i det förberedande planeringsarbetet. Enligt nu gällande planeringsregler och praxis kommer lekmannasynpunkterna in på ett sent stadium.

Administrativt har genom tillkomsten av statens naturvårdsverk en samordning skapats på riksplanet. Av landets kommuner har endast ett fåtal inrättat särskilda naturvårdsnämnder. Ofta handläggs kommunens natur- och miljövärdssärenden antingen av kommunstyrelsen eller av något organ som främst inrättats för andra uppgifter, t. ex. byggnadsnämnden eller parknämnden.

Med hänsyn till natur- och miljövärdfrågornas stora och växande betydelse bör kommunerna även administrativt svara för en del av ansvaret. I en partimotion till årets riksdag angående samhällets vårduppgifter begär folkpartiet en översyn av kommunernas förebyggande hälsovårdsuppgifter. Folkpartiet konstaterar där att miljövärd kan betraktas som en grundläggande, förebyggande vårduppgift. Exempel ges på hur dessa uppgifter skulle kunna handhas av en kommunal nämnd eller arbetsgrupp.

4. Miljöpolitiska instrument

Vårt inledande resonemang om värdering av miljökostnader och dessas samband med konsumtion och produktion pekar på behovet av nya kostnadsrelationer mellan olika varor. Dessa kan uppnås på olika sätt — bl. a. via avgifter, skatter, lagstiftning, planering och ekonomiskt stöd. Nödvändigheten av en internationell samverkan framstå här åter som klar.

Svårigheterna att mäta miljökostnaden är givetvis stora. Även ofullkomliga kostnadsberäkningar kan dock ge en bättre vägledning än nu då inga som helst försök görs att inkalkylera miljökostnader. Behov av forskning föreligger på detta område. Detta hindrar dock inte att avgiftsmetoden kan användas på områden där det redan i dag finns viss möjlighet att göra kostnadsberäkningar som fallet är t. ex. när det gäller tjockolja av olika kvalitet, blytillsatser i bensin, avvägningen mellan syntetiska tvätt-

medel och tvåltvättmedel, engångsglas, sophantering, renings- och destruktionsprocesser. Vissa steg i denna riktning har också tagits.

Lagstiftning kan vara ett mycket verksamt medel i statsmakternas hand. En olägenhet är dock att det ibland är svårt att i förväg veta vilka det blir som på kort och lång sikt får betala de åtgärder som lagstiftningen för med sig. Förbud mot användande av vissa medel i en produktionsmetod kan te sig helt rimliga från miljövardssynpunkt men medföra svåröverskådliga konsekvenser för de företag, dessas anställda och de bygder som berörs, allrahelst om ingripandet skett utan eller med kort varsel.

För kommunal, industriell och individuell planering krävs dessutom sammanhang och viss beständighet i lagstiftningen. Vidare står det klart att regleringsåtgärder inte innebär samma incitament till utvecklingsfrämjande åtgärder som påverkan via avgifter. Det måste alltså bli en avvägningsfråga, om miljöskyddande ingripanden kan göras via avgiftsmetoden eller via olika former av regleringar. Lagstiftning kan vara motiverad exempelvis vad avser

tidsplan för övergång till avsvavlade oljor eller effektivare svavelavskiljning genom rökaggregat,

koncessionsplikt för kloakutsläpp från tätorter av viss storlek och krav på reningsverk när nybebyggelse tas i bruk,

skyldighet för fastighetsägare att anvisa plats för skrymmande sopor samt för kommunerna att sörja för att mottagningsanläggningar för sådana sopor anordnas,

förbud mot överflygningar av Sverige i överljudsfart av de nya »supersonicplanen» så länge bullermattan kan väntas påtagligt störa människorna på marken.

Lagstiftning om uppgiftsskyldighet beträffande importtillverkning och distribution av biologiska och kemiska gifter bör förberedas.

En översiktlig riksplan för markutnyttjandet bör utarbetas. Det är också nödvändigt med insyn i kommunikationsdepartementets arbete på detta område och offentlig diskussion om metoder och målsättning. Arbetet kan ej heller ses isolerat från den övriga regionalpolitiska planeringen. I detta skede kommer helt naturligt många intressekonflikter att göra sig gällande. Hur skall man avväga frågor som t. ex. var industrier och atomkraftverk skall lokaliseras, vilka områden som skall anslås för fritidsändamål, hur kuststräckorna bäst skall användas, naturreservat bildas etc.

För att man snabbt, men ändå med hänsynstagande till olika uppfattningar, skall kunna ta ställning i de många avvägningsfrågorna bör det fortsätta utredningsarbetet ledas av en parlamentariskt sammansatt kommitté. Det är rimligt och önskvärt att en riksplan får stor vägledande betydelse. Det är därför också naturligt att arbetet med riksplanen ges en fast parlamentarisk förankring och inte styrs enbart av regeringen och administrativa experter.

Naturvård, antingen det gäller att från social eller vetenskaplig synpunkt bevara naturområden eller att hushålla med våra naturtillgångar, är på lång sikt nödvändig för god samhällsekonomi. Detta synsätt har utgjort grunden för ny lagstiftning, nyinrättade statsorgan och påbörjad forskningsorganisation. De naturområden som redovisas i regionplaner och generalplaner får naturligtvis inte betraktas som reservområden för kommande exploatering. Sådana naturområden blir mer nödvändiga i en alltmer urbaniserad miljö.

Planeringssystemet bör utformas så att miljöfrågorna får en representativ ställning i planeringsverksamheten. Mark för friluftssändamål ger möjlighet till rekreation som inte bör betraktas enbart som en nöjeskonsumtion utan också som en investering för en bättre folkhälsa.

Hushållningsplaner för knappa resurser på olika områden måste snabbt fram. Behov av färskvatten såväl inom landet som i Nordeuropa måste tillgodoses. Som exempel kan nämnas att minst 700 000 människor under den närmaste tioårsperioden blir beroende av Vättern för sin vattenförsörjning. Danskar och tyskar har visat intresse för att köpa vatten från Väneren.

En del av den framtida standardstegringen kommer att tas ut i form av förbättrad miljö. De ekonomiska stödåtgärderna kan betraktas som ett av de medel stat och kommun äger. Den delen av kostnadstäckningen bör bekostas solidariskt av samhället. Det ekonomiska stödet kan utgöras av t. ex. stimulansbidrag, vilket redan sker i viss utsträckning.

För att komma till rätta med föroreningar från redan existerande anläggningar bör särskilt statligt stöd kunna utgå. Enskilda investeringar i anordningar för vatten- och luftvård bör också ges en välvilligare behandling i skattehänseende, t. ex. genom införande av rätt till väsentligt höjda värdeminskningssavdrag liknande dem som tillämpas för avskrivning för maskininvesteringar. Avdragsregler av det slaget finns i dag i t. ex. Tyskland och Frankrike.

Som ovan i flera sammanhang framhållits är det angeläget att våra miljövärdproblem löses tillsammans med eller i nära kontakt med andra länder. Förorening av luft och vatten känner inga gränser. Ett första steg togs genom det svenska FN-initiativet. Detta bör fullföljas genom en samverkan på det europeiska planet. De stora industriområdena på kontinenten och i England förorsakar luftföroreningar som påverkar även vårt land. Nedsmutsningen av Östersjön kan stoppas endast genom samarbete mellan alla berörda strandägarländer. Det är vidare väsentligt att miljökostnader via avgifter etc. får en sådan konstruktion att de inte stör den internationella konkurrenssituationen.

Sverige bör verka för att man i lämpligt europaorgan kartlägger källor och förflyttningvägar för skadliga avfallsprodukter som sprids genom vatten och luft. Kartläggningen bör följas av diskussioner på skilda nivåer i syfte att komma fram till ett gemensamt uppträdande i kampen mot mil-

jöförstöringen. Sverige bör också förklara sig intresserat av att tillsammans med andra länder i Europa medverka till en resursplanering av ländernas miljötillgångar.

Ansvar för vår miljö måste läggas på oss alla som enskilda individer, på företag, kommuner och statsorgan. Ansvarsfördelningen bör i princip vara sådan att den som påverkar miljön i försämrande riktning också skall ha ansvaret för återställningsarbeten eller för åtgärder som neutraliserar verkningarna av de gjorda ingreppen.

De frågor som här berörts är endast några exempel på mångfalden av de problem som kan innefattas i miljövardspolitiken. En del av problemen hör till naturvårdsverkets arbetsområde och till den dit knutna naturvårdsforskningen, andra regleras med lagstiftning och andra hör till den administrativa beslutsordningen i kommuner och statsorgan. Vad som behövs är ett genomtänkt program nu när såväl allmänhetens som politikernas och vetenskapsmännens intresse för dessa frågor är så påfallande stort. Risken med ett dröjsmål är att dyrbara åtgärder vidtas utan att avsedd miljövardseffekt uppnås och att miljöförstöring fortgår på grund av okunnighet om såväl mål som medel.

Under återopande av vad som i motionen anförts får vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utarbetande av ett miljövardspolitiskt program till ledning för forskning, lagstiftning och åtgärder i övrigt på miljövardens område.

Stockholm den 28 januari 1969

Olle Dahlén (fp)

Birger Lundström (fp) Ruth Hamrin-Thorell (fp)

Axel Andersson (fp)

Eric Peterson (fp)

Stig Stefanson (fp)